
P r i n o s i

UDK: 232.9
225.06
Stručni članak
Primljeno 10/2007.

KRITERIJI AUTENTIČNOSTI U POTRAZI ZA POVIJESNIM ISUSOM

Lidija Gunjević, Zagreb

Sažetak

Rad predstavlja kriterije koji su značajni za istraživanje povijesnog Isusa. Kod predstavljanja takve metodologije koja može pomoći u povijesnoj potrazi, navest će se tzv. primarni i sekundarni kriteriji za autentičnost istraživanja, te njihove prednosti i nedostatci. Očekivani rezultati pokušat će se staviti u odnos sa suvremenim kristološkim gibanjima unutar čega će se pozvati na autore kao što su W. Kasper, E. Schillebeeckx, J. Moltmann, W. Pannenberg. No, prije razmatranja kriterija i njihova odnosa prema kristologiji, članak će predstaviti pregled dosadašnjih potraga, bez ulaženja u njihov opširan i detaljan opis.

Ključne riječi: kriteriji, povijesna potraga, povijesni Isus, Krist vjere, kristologija.

UVOD

Teološka potraga za povijesnim Isusom traje i danas. Bez obzira što je u povijesti bilo nekoliko manje i više uspješnih potraga, za mnoge suvremene bibličare i istraživače, kao što je N. T. Wright, to je krucijalno pitanje koje nikad ne gubi na značenju. Takva potraga bila je motivirana željom da se dođe do odgovora na teška pitanja poput: Što mi to uistinu znamo o povijesnom Isusu i koliko se taj Isus razlikuje od Krista vjere?, Što se uobičajeno podrazumijeva pod terminom povijesni Isus?, Koje su to povijesne činjenice, a odnose se na kontekst života osobe Isusa Krista?, Kako

otkriti istinski Isusov identitet i njegovu poruku? ili pak: Koje su to povijesne činjenice i koji su to kriteriji koji nam pomažu kod jedne takve potrage? itd. Potraga za povijesnim Isusom zadnjih dvadeset godina nije nimalo izgubila na važnosti, štoviše, zadobila je golemu medijsku pozornost koju prijašnje potrage nisu imale. Takva popularnost potrage i njezina medijska eksponiranost najviše je zastupljena u anglosaksonskom govornom području, napose u Americi.

1. KRATAK PREGLED POVIJESNIH POTRAGA

Već na samom početku nalazimo se u nemalom problemu želimo li problematiku potrage za povijesnim Isusom staviti u vremenski okvir. Kratak pregled povijesnih potraga, unatoč malim razlikama u nazivima i podjelama, općenito je prihvaćen i standardiziran unutar konteksta struke.¹

Prva je potraga započela prije tri stoljeća i otad se je ustalila podjela na općenito četiri glavna razdoblja:²

- prva ili stara potraga
- razdoblje bez potrage ili interimno razdoblje
- nova ili druga potraga
- treća potraga.

Možemo reći da je prva potraga započela početkom 18. stoljeća i da je završila početkom 20. stoljeća. Prva potraga je posvema bila artikulirana idejama koje su kulminirale u događaju prosvjetiteljstva. Racionalizam i prosvjetiteljstvo kao fenomen protestantizma³ uvelike su utjecali na čitanje Svetog pisma.

¹ H. M. Burer, *A Survey of Historical Jesus Studies: From Reimarus to Wright - 2000 Biblical Studies Press*, <http://www.bible.org/page.asp?page-id=539>, 19. 1. 2006.

² Mnogi koji se bave ovom tematikom navode podjelu na četiri glavna razdoblja. Neki od njih navode konkretne godine početka i kraja određene potrage, dok drugi pak u navođenju vremena nisu toliko izričiti.

³ N. T. Wright u svojoj knjizi *Jesus and the Victory of God* tvrdi da je važno u pregledu razmatranja Isusa kroz povijest navesti i rad i teološki stav reformatora 16. stoljeća. On navodi da su se reformatori, konkretno Luther, više bavili poslanicama, a manje evanđeljima, ali i to je postalo koristan materijal u potrazi za povijesnim Isusom. Reformatori su se fokusirali na Isusa povijesti poradi rezultata, prinosa njegovih djela. Stoga Wright citira Philippa Melanchtona, i njegov *Loci Cummunes*, gdje Melanchton kaže: "To je ono zašto treba znati Krista, znati njegove dobrobiti... dok osoba ne zna zašto je Isus na sebe uzeo ljudsko

Odvajanjem Crkve od države dolazi i do stanovite emancipacije u kojoj čitanje Biblije biva izmješteno iz prostora Crkve, a čitači postaju laici, znanstvenici, povjesničari i ateisti u onom prosvjetiteljskom smislu. To bi zapravo bio povijesno-sociološki i kulturno-ekonomski kontekst prve potrage, za koju možemo reći da 'formalno' započinje 1778. godine, s istraživanjem njemačkog profesora H. S. Reimarusa. Najvažnije je naglasiti da je Reimarusov racionalizam u odnosu na evanđelja problematizirao temeljnu konstataciju prve potrage, da naime postoji razlika između 'stvarnog' Isusa i 'slike' Isusa koju možemo naći u evanđeljima.⁴ Za H. S. Reimarusa Isus je bio revolucionar koji je pokušao osmisliti neki oblik socijalne revolucije, ali u tom nije imao nikakva uspjeha. Što se tiče Isusovih učenika Reimarus ih naziva varalicama koji su naviještali Isusovo učenje premda su znali da je Isusov svjetonazor lažan. Učenici su to potajno držali za sebe, ali su javno naviještali Isusov nauk. Za H. S. Reimarusa povijesni je Isus bio totalno suprotan Kristu vjere i stoga je njemački racionalist priželjkivao kraj takvog kršćanstva.⁵ H. S. Reimarus tvrdi da evanđelja ne prikazuju povijesnoga Isusa. On ističe apostolsku viziju Isusa i pritom ne tvrdi da Isus uopće nije živio. Po njegovu mišljenju treba napraviti jasnu razdiobu između pisanja i istraživanja Crkve i onoga što je Isus mogao reći. Isus nije činio čuda jer je bio samo čovjek, a ne Bog.

D. F. Strauss nastavlja Reimarusovu potragu. Njegove tvrdnje puno su kritičkije negoli tvrdnje njegova prethodnika. D. F. Strauss tvrdi da je Crkva ta koja izokreće povijesne činjenice o Kristu, učeći da posjeduje istinu o Isusu, a činjenice koje Crkva drži istinitima zapravo su mit. Prema Straussovu mišljenju Crkva je pomoću takvih mitoloških informacija preokrenula povijesnog Isusa u nešto što on nikada nije bio.⁶ Po njemu je nemoguće 'stvoriti' povijesnu osobu Isusa jer se na temelju evanđelja može doći samo do vjere prvih kršćana. N. T. Wright navodi da D. F. Strauss u svom djelu

tijelo i zašto je raspet, koja je onda dobit od učenja i istraživanja povijesti njegova života?" Usp N. T. Wright, *Jesus and Victory of God*, Minneapolis, 1996., str. 15-16.

⁴ T. Brouwer, *A Brief History of the Modern Quest*, http://www.vanderbilt.edu/AnS/religious_studies/NTBib/quest.html, 19. 1. 2006.

⁵ H. M. Burer, *A Survey of Historical Jesus Studies: From Reimarus to Wright - 2000 Biblical Studies Press*, <http://www.bible.org/page.asp?page-id=539>, 19. 1. 2006.

⁶ H. M. Burer, *A Survey of Historical Jesus Studies: From Reimarus to Wright - 2000 Biblical Studies Press*, <http://www.bible.org/page.asp?page-id=539>, 19. 1. 2006.

Life of Jesus Critically Examined pokušava povezati kršćanstvo s racionalizmom i hegelijanizmom.⁷ Za Straussa nijedan od pisaca kanonskih evanđelja nije bio svjedok činjenica o kojima je pisao i stoga je njihov zapis nastao na osnovi onoga što su im prethodnici ispričali. Priča o Isusovu pozivanju dvanestorice učenika kao i njegova čuda za D. F. Straussa nisu povijesni događaji i kao takvi nikad se nisu dogodili. Sve je to konstrukcija prve Crkve.

Sljedeći D. F. Straussa, A. Schweitzer je postavio tezu da je za razumijevanje Isusa i njegova nauka najvažnija eshatologija te da se Isus ne može odvojiti od eshatološkog konteksta koji je dijelio s judaizmom svojega doba.⁸ Isus je židovski eshatološki vođa. Njemački je misionar i liječnik tvrdio da povijesna potraga nije moguća ne samo zbog pomanjkanja znanstvene objektivnosti za istraživača nego i zbog evanđelja, koja ne donose dovoljno biografskih informacija, pa je stoga potraga besplodna i beskorisna. Njegov je stav bio da se do povijesnog Isusa može doći, ali izvan evanđelja, što on iznosi u svojem djelu *The Quest of the Historical Jesus*. Takav stav bilo je teško slijediti od strane drugih istraživača, pa je prva potraga dovedena do svojega kraja.⁹ Nakon A. Schweitzera nije bilo istraživanja sljedećih pedeset godina.

U razdoblju od 1906. do 1953., kada nije bilo formalne potrage, pitanja o povijesnom Isusu nisu prestajala. Štoviše, pod utjecajem liberalne teologije devetnaestog stoljeća otvoreno je nekoliko novih tema koje su se posredno doticale povijesnog Isusa. Najvažniji podtekst tog razdoblja bio je takozvani 'povijesni skepticizam', čiji je glavni predstavnik bio R. Bultmann. Ovdje je važno naglasiti da je u tom razdoblju bilo nemoguće odvojiti povijesnog Isusa od Isusa evanđelja jer se kršćanstvo temelji na vjeri u Krista. Stoga je nemoguće obavljati nekakvu potragu izvan evanđelja, izvan vjere na koju pozivaju pisci evanđelja, što je na posredan način izravan odgovor A. Schweitzeru.¹⁰ Za R. Bultmanna je naviještanje Riječi

⁷ N. T. Wright, *Jesus and the Victory of God*, Fortress Press, Minneapolis, 1996., str. 18.

⁸ H. M. Burer, *A Survey of Historical Jesus Studies: From Reimarus to Wright - 2000 Biblical Studies Press*, <http://www.bible.org/page.asp?page-id=539>, 19. 1. 2006.

⁹ T. Brouwer, *A Brief History of the Modern Quest - New Testament Divinity Library*, http://www.vanderbilt.edu/AnS/religious_studies/NTBib/quest.html, 19. 1. 2006.

¹⁰ T. Brouwer, *A Brief History of the Modern Quest - New Testament Divinity Library*, http://www.vanderbilt.edu/AnS/religious_studies/NTBib/quest.html, 19. 1. 2006.

(*kerygma*) most između povijesnog Isusa i života Crkve, ali ono nikada neće biti potvrđeno povijesnim istraživanjem.¹¹

Takozvana 'nova potraga' započinje vrlo brzo nakon Bultmannova umirovljenja; ako želimo biti precizni do kraja, možemo ustvrditi da je nova potraga započela 23. listopada 1953. godine s E. Käsemannom, koji je održao predavanje skupini bivših Bultmannovih studenata na temu "Problem povijesnog Isusa".¹² E. Käsemann je bio svjestan opasnosti 'idealizma', s jedne strane, i doketizma, s druge, ako se ignorira povijest. Upravo je zbog toga naglašavao da se na Isusa mora gledati kao na onog koji je ukorijenjen u povijesti. S takvim je stavom E. Käsemann na neki način pokušao spriječiti da istraživači povijesnog Isusa formiraju sliku o Isusu kako to oni žele.¹³ On je tvrdio da nam je povijest prihvatljiva jedino preko tradicije, a shvatljiva preko interpretacije. Stoga je i sam radio na pojašnjavanju i objašnjavanju da su evanđelja zapravo protumačene predaje i da ta ista evanđelja sadrže povijesne podatke. Predstavnici nove potrage oslonili su se samo na Isusove govore kao primarni materijal, ignorirajući pritom činjenice koje su okruživale njegov život, što je pak vrijedan materijal za tematiziranje kad se radi o potrazi za povijesnim

¹¹ R. Bultmann tvrdi da povijesni Isus nije presudan i njegova je nakana bila usmjeriti pozornost na vjeru zajednice. Za njega je jedino važno da je Isus postojao jer je on nužan za spasenje. N. T. Wright ističe da za R. Bultmanna povijest nije povezana s vjerom. Za R. Bultmanna postoji teološki diskontinuitet između povijesnog Isusa i Krista vjere. Kršćanska vjera započinje kroz propovijed koja na 'vrlo specifičan način' zamjenjuje povijesnog Isusa. R. Bultmann je uostalom, kao i njegovi suvremenici, tvrdio da je Isus živio i umro pod Poncijem Pilatom, ali budući da Isus nije ništa napisao, nemoguće je i u potpunosti rekonstruirati njegov život. Evanđelja su samo ispovijed čovjeka vjere, ona sadržavaju povijesne i mitske elemente i to je razlog zašto se ne može naći vjeran slijed povijesnih istina budući da je Novi zavjet prepun različitih izričaja i značenja, koja u sebi obuhvaćaju i nešto od helenizma, gnosticizma, židovstva. Zbog tog raznovrsnog materijala potrebno je protumačiti Novi zavjet riječima koje su razumljive današnjem čovjeku, budući da je Novi zavjet poput "mitskog kozmosa" koji treba demitologizirati. Bultmannove teze nisu ostale bez reakcija i kritika. Vrlo brzo su uslijedili napadi na Bultmannove egzistencijalističke teze na koje su se obrušili ondašnji teolozi. V. Taylor i H. Dodd tvrde da je moguće susresti povijesnoga Isusa i čuti Isusovu poruku. Dietrich Bonhoeffer je pisao da Bultmann nije shvatio evanđelje i da je to razlog njegovu krivom učenju. Za Bonhoeffera su čuda, istjerivanje demona, uskrsnuće povijesne činjenice, i one nisu tumačenje vjere. *Isto*. Usp. N. T. Wright, str. 22-25.

¹² N. T. Wright, *nav. dj.*, str. 23-24.

¹³ H. M. Burer, *A Survey of Historical Jesus Studies: From Reimarus to Wright - 2000 Biblical Studies Press*, <http://www.bible.org/page.asp?page-id=539>, 19. 1. 2006.

Isusom. Nova potraga, prema mišljenju N. T. Wrighta, bila je veoma kritička prema izvorima izvan Novog zavjeta.¹⁴ Ona je pokušala usporediti originalne Isusove riječi i djela s onim što je rana Crkva o tome naučavala te je pokušavala razotkriti i interpretirati njihovu istovjetnost.¹⁵ Za novu potragu karakterističan je zaključak koji kaže da postoji kontinuitet između Isusa povijesti i Krista vjere.

Nova potraga za povijesnim Isusom, inaugurirana Käse-mannovim predavanjem, ima svoj drugi dio, koji započinje gotovo trideset godina nakon Bultmannove smrti. Govoreći o novoj potrazi u osamdesetima govorimo, o 'druvoj potrazi', koja počinje poznatim seminarom nazvanim *Isusov seminar (Jesus Seminar)*.¹⁶ Začetnik *Isusova seminara (IS)* je R. Funk.¹⁷ U 1980-ima pojavio se pokret koji je donio novinu u postbultmanovskom učenju o Isusu. Može se reći da je za takozvane seminarce Isus bio poput židovskog karizmatičnog seljaka čije učenje u svojoj naravi nije bilo eshatološko.¹⁸ R. Funk je okupio različite istraživače s nakanom da zajednički raspravljaju o Isusovim evanđeoskim govorima, dio po dio, i da glasuju o autentičnosti svakog pojedinog Isusovog govora. Prema mišljenju N. T. Wrighta praksa IS-a ima tri važne osobine:

a) sav relevantni materijal o Isusu mora biti upotrijebljen (u taj materijal osim kanonskih evanđelja spada Evanđelje po Tomi kao i brojna druga nekanonska djela);

b) kod glasovanja se koriste različite boje: *crvena* znači autentičan govor, *ružičasta* znači vjerojatno autentičan, *siva* znači vjerojatno neautentičan, *crna* znači definitivno neautentičan;

c) svoja izdanja tiskaju na način da ih mogu koristiti i svi oni koji se ne bave istraživanjima povijesnog Isusa.¹⁹

Može se reći da je IS proveo ozbiljnu biblijsku analizu materijala evanđelja s ciljem određivanja što je Isus uistinu rekao

¹⁴ N. T. Wright, *nav. dj.*, str. 24.

¹⁵ T. Brouwer, *A Brief History of the Modern Quest - New Testament Divinity Library*, http://www.vanderbilt.edu/AnS/religious_studies/NTBib/quest.html, 19. 1. 2006.

¹⁶ Neki od istražitelja svrstavaju *Jesus Seminar* u 'treću potragu' dok ga pojedinci stavljaju na kraj nove potrage, to jest druge. U ovoj radnji *Jesus Seminar* je stavljen pod naslov 'druge potrage'. Velika većina se slaže da je začetnik *Jesus Seminara* Robert Funk.

¹⁷ Pored R. W. Funka, u skupinu *Jesus Seminara* ubrajaju se i J. D. Crossan, M. Borg, B. Mack, i drugi.

¹⁸ R. N. Longenecker, *The Jesus of History and the Christ of Faith: Some Contemporary Reflections*, <http://www.mcmaster.ca/mjtm/2-51.htm>, 11. 2. 1999.

¹⁹ N. T. Wright, *nav. dj.*, str. 29-30.

te su sudionici razmatrali svoja tumačenja i tumačenja Crkve tijekom godina. Sudionici Seminara predlažu i iznose tezu da Isus nije bio kontroverzan i da nikada nije započinjao rasprave. Po njima je Isus bio 'pasivna osoba', koji je odgovarao na kritike upućene njemu ili njegovim učenicima. On nije bio prorok, niti radikalni reformator. Isus nikada nije govorio o sebi, niti je sebe prikazivao kao osobu koja ima odlučujuću ulogu u nekakvom Božjem planu. On nikada za sebe nije tvrdio da je Mesija. Za IS Isus nikada nije bio razapet na križ.²⁰

Odgovor na IS je 'treća potraga', u koju se ubrajaju mnogi koji su pridonijeli potrazi za povijesnim Isusom.²¹ Ovu treću potragu nije lako odrediti zbog toga što nema određeni datum svojega početka, a i oni koji bi se našli u ovoj kategoriji kao njezini predstavnici, često se razilaze u stavovima. Dakako, treća potraga razlikuje se od drugih, ne samo zbog toga što se ne može tako lako odrediti vrijeme njezina početka, nego i zbog učenja, mišljenja i metoda koje se koriste kod povijesnog istraživanja. Unatoč tome što je obilježavaju velike različitosti, ipak postoji nekakav trend koji se može identificirati te reći da treća potraga sadrži "teološki prihvatljivu povijest i povijesno prihvatljivu teologiju".²² Značajka treće potrage jest i to da prihvaća Schweitzerovu glavnu temu o Isusovu životu i proširuje je novim vlastitim interpretacijama.

Ovaj rad najviše će se baviti tekstovima uglednoga suvremenog bibličara J. P. Meiera, koji je svojim voluminoznom opusom otvorio najvažnije poglavlje suvremene potrage za povijesnim Isusom.

²⁰ Ben Witherington, *The Jesus Quest. The Third Search for the Jew of Nazareth*, Illinois, 1995., str. 56.

²¹ Ben Witherington (III) u svojoj knjizi *The Jesus Quest The Third Search for the Jew of Nazareth* navodi različita učenja o Isusu, primjerice: F. G. Downing, B. Mack i J. D. Crossan predstavljaju Isusa kao ciničnog filozofa; Crossan tvrdi da je Isus bio mediteransko-židovski seljak; G. Vermes tvrdi da je Isus bio hasid – pobožni Židov koji je kao karizmatička figura činio čudesa koja su odudarala od uobičajenih religijskih normi onoga vremena. Vermeš je svoju tezu da je Isus bio hasid utemeljio na ideji iz Talmuda o Hanini ben Dosi i Honi. N. T. Wright govori o Isusu kao o Mesiji, dok E. P. Sanders govori da je Isus bio židovski prorok izraelske obnove. Za R. A. Horsleya Isus je prorok radikalne socijalne promjene, E. Fiorenza objašnjava da je Isus prorok mudrosti, J. P. Meier opisuje Isusa kao marginalnog Židova; za B. Witheringtona Isus je utjelovljenje mudrosti, dok je za J. Dunna Isus židovski Mesija itd.

²² H. M. Burer, *A Survey of Historical Jesus Studies: From Reimarus to Wright - 2000 Biblical Studies Press*, URL="http://www.bible.org/page.asp?page-id=539", 19. 1. 2006.

Koristeći se radom J. P. Meiera,²³ možemo navesti, unatoč upitnim pretpostavkama, metodama, pozicijama i zaključcima IS-a, sažetke rezultata treće potrage o povijesnom Isusu te ih usporediti s prijašnjim dvjema potragama:

- a) ima međunarodni i ekumenski karakter,
- b) razjašnjava pitanja vjerodostojnih izvora,
- c) predstavlja precizniju sliku judaizma 1. stoljeća,
- d) upotrebljava i primjenjuje nove uvide iz arheologije, filologije i sociologije,
- e) postavlja primjenu kriterija povijesnosti,
- f) poklanja prikladnu pozornost tradiciji čudesa,
- g) tretira Isusovo židovstvo s izrazitom ozbiljnošću.²⁴

2. KRITERIJI ZA AUTENTIČNOST POTRAGE ZA POVIJESNIM ISUSOM²⁵

Na pitanje što su to kriteriji za autentičnost²⁶ možemo jednostavno odgovoriti da su to “osnovna počela koja se rabe u svrhu određivanja potječe li neki materijal iz evanđelja od samog Isusa ili iz nekog drugog izvora tj. je li nešto više ili manje povijesno”.²⁷ Ako se odredi da neki materijal iz evanđelja dolazi od Isusa ili ako materijal potvrđuje ili slijedi Isusov život, onda

²³ Dakako, osim J. P. Meiera koji se bavi trećom potragom, možemo navesti i osobe poput N. T. Wrighta, P. Stuhlmachera, J. G. Dunna, B. Witheringtona, E. Fiorenza, G. Theissen, E. P. Sandersa i druge.

²⁴ J. P. Meier, *The Present State of the 'Third Quest' for the Historical Jesus: Loss and Gain*. *Biblica* 80, <http://www.bsw.org/project/biblica/bibl80/Comm11.htm>, 1999., str. 487; Meier ne traži Krista koji samoga sebe čini znanim kroz vjeru i teološku refleksiju, nego traži povijesnog Isusa o kojem će se složiti i različite vjeroispovijesti i agnostici (je li ili nije nešto kršćansko).

²⁵ Kod navođenja primarnih i sekundarnih kriterija koristit ću se podjelom J. P. Meiera, koju on donosi u *Marginal Jew*, u poglavlju *How do we decide what comes from Jesus?*

Osnovni izvor znanja u vezi s povijesnim Isusom za Meiera su kanonska evanđelja. Osim toga, J. P. Meier razmatra i ostale nekanonske izvore u kojima se spominje Isus, premda u njima, kako tvrdi, ima malo što korisno, a to su djela J. Flavija, *The Jewish War*, *Jewish Antiquities* i drugi poganski i židovski spisi, poput Tacitovih *Anala*. *The Passing of Peregrinus* Lucijana Samostatskog, Kumranskih spisa, Pseudoepigrafa, Mišne, Tosefte, Midrašima, Talmuda; Meier razmatra i Agrafu te apokrifna evanđelja, kao i materijale iz Nag Hammadija.

²⁶ Za kriterije o autentičnosti možemo reći da su to primarne metode koje se koriste otprilike od godine 1950. Predloženi su u vrijeme treće potrage.

²⁷ J. F. McGraf, *Historical Study of Jesus of Nazareth – An Introduction*, <http://blue.butler.edu/~jfmgraf/jesus/intro.htm>, 19. 1. 2006.

se to naziva autentičnim. Dakako, ti se kriteriji primjenjuju samo na evanđeoske tekstove u kojima nalazimo proživljenu Isusovu povijest, to jest ti se kriteriji primjenjuju na njegove riječi, djela, smrt, uskrsnuće.

Kod korištenja takvih kriterija koji se odnose na Isusov život postoje nemali problemi, budući da mi nemamo pouzdanih spoznaja o povijesnom Isusu; evanđelja naime nisu pisana povijesno-biografski te stoga i ne znamo točan poredak događaja tijekom Isusova života i njegove javne službe. Literarna kompozicija Novog zavjeta nastaje kao povijesni proces jer su kanonski tekstovi bili pisani i prikupljeni tijekom stotinjak godina. Stoga je i sama Biblija, kao povijesni proces, podložna stanovitaj povijesnoj analizi. Čak i ako postoje vjerodostojni kriteriji, ni tada ne možemo s apsolutnom sigurnošću znati jesu li naši zaključci u potrazi za povijesnim Isusom vjerodostojni ili nisu. To znači da i kada imamo čvrste ili sigurne kriterije, korištenje tih kriterija ima svoja ograničenja. Sami kriteriji ne obećavaju niti jamče uvjerljive ili konstruktivne zaključke. Često se u primjeni i povezivanju takvih kriterija zahtijeva tražiteljeva oštroumnost i kreativnost kako bi se oni koristili učinkovito. Primjerice, čak i ako se primjenjuju neki vjerodostojni kriteriji, njihovo pogrješno ili površno korištenje može dovesti do pogrješnog rezultata. Ovakvi i slični nedostaci ne poništavaju značenje i vrijednost kriterija u samoj potrazi. Možemo reći da se bez kriterija ne može doći do odluke o autentičnosti, niti se možemo zaštititi od različitih 'izumljivanja' izmišljenog Isusa. Jedino brižnim zajedničkim korištenjem određenog broja kriterija, dakako, uz dopuštanje zajedničkih korekcija, može se doći do rezultata koji su uvjerljivi kad su u pitanju zaključci u potrazi za povijesnim Isusom. Kriteriji se dijele na primarne i sekundarne.

2.1. *Primarni ili prvotni kriterij*²⁸

2.1.1. Kriterij neugodnosti

Ovaj kriterij naglašava važnost Isusovih govora i djela koji mogu Crkvu dovesti do neugodnosti, odnosno izazvati određene poteškoće. Objašnjenje se sastoji u tome da Crkva ne bi 'izmislila' materijale koji bi nju samu doveli do neprimilika i koji bi je mogli

²⁸ Osim navedenih primarnih kriterija koje je većina prihvatila, S. Porter u svojoj knjizi *The Criteria for Authenticity in Historical-Jesus Research: Previous*

povijesno kompromitirati. Dobar primjer za taj kriterij jest krštenje bezgrješnog Isusa od strane Ivana Krstitelja, koji je naviještao pokajanje i krštenje za oprostjenje grijeha (Mk 1,4-11, Mt 3,13-17, Lk 3,19-11). Ovdje se pojavljuje pitanje zašto je bezgrješni Isus bio kršten, i to od strane Ivana Krstitelja, koji je u podređenom položaju u odnosu na Isusa. To ne znači da je sve ono što je povezano s krštenjem bilo i povijesna činjenica. Možemo ustvrditi da je to jedna intertekstualna interpretacija povijesti. Primjerice, bogojavljenje i glas s neba su rani interpretativni elementi i za Marka to su bili 'neobični događaji' koje je samo Isus vidio i čuo. Dakako, u evanđeljima nalazimo različite opise toga istoga događaja. Sličan primjer je Isusova izjava da sam ne zna točan dan ili sat svojega ponovnog dolaska, premda postoje tvrdnje u evanđeljima da je on Sin koji može pretkazati događaje posljednjih dana, uključujući i njegov vlastiti dolazak na oblacima.²⁹ Tome se mogu pribrojiti Petrovo nijekanje Isusa (Mt 26,69-75, Mk 14,66-72, Lk 22,54-62, Iv 18,15-18, 25-27), Judina izdaja (Mt 26,14-16, Mk 14,10-12, Lk 22,3-6), Isusovo raspeće (Mt 27,39-44, Mk 15,29-37, Lk 23,32-37), dakako, i sumnja Isusove obitelji da je Isus poludio (Mk 3,21).³⁰ Osim toga, nalazimo i Isusovo blagovanje s grješnicima i skupljačima poreza. Rana Crkva nije promovirala taj stav svrstavanja ljudi u skupinu grešnika i poreznika, budući da bi je takva praksa kompromitirala u odnosu na druge zajednice i pokrete koji su prakticirali ritualne kodove čistoće/nečistoće. Kriterij neugodnosti tvrdi da je to autentično iz razloga što rana Crkva ne bi sama sebi svjesno stvorila neugodnosti. Nedostatak ovog kriterija sastoji se od 'pretjerane suvremenosti' budući da ono što mi danas smatramo neugodnim nije moralo biti neugodno

Discussions and New Proposals predlaže tri nova kriterija, a to su: kriterij grčkog jezika i njegova konteksta, kriterij tekstualnog neslaganja grčkog jezika i kriterij korištenja starijih izvora – tragom unatrag. Poznata je i podjela kriterija za istraživanje povijesnog Isusa teologa K. Lehmana: 1. koristiti se starijim izvorima, 2. koristiti se osobitom vrstom evanđeoskih tekstova, 3. koristiti se onim tekstovima koji Isusa razlikuju od rane Crkve i judaizma, 4. prepoznati i druge autentične sadržaje u evanđeljima na temelju prva tri navedena kriterija, 5. oblikovati okvir Isusovih djela i vrednovati ih uspoređujući ih međusobno, 6. navedene Isusove riječi i djela vrednovati uspoređivanjem, 7. sve to kritički suprotstaviti jedno drugome. Usp. T. Ivancić, *Isus iz Nazareta Povijesna osoba*, Zagreb, 1997., str. 54.

²⁹ J. P. Meier, *A Marginal Jew – Rethinking the Historical Jesus*, New York, 1991., str. 169.

³⁰ J. F. McGraf, *Historical Study of Jesus of Nazareth – An Introduction*, <http://blue.butler.edu/~jfmgraf/jesus/intro.htm>, 19. 1. 2006.

za ranu Crkvu i obratno.³¹ Razvidno je da u evanđeljima nema puno takvih 'neugodnih' slučajeva, pa se zbog toga uz pomoć ovog kriterija ne bi mogao sačiniti potpuni Isusov portret.³² Kriteriji neugodnosti se, kao ni svi drugi kriteriji, ne bi smjeli primjenjivati površno i samostalno, neovisno o ostalim kriterijima.

2.1.2. Kriterij diskontinuiteta

Uz pojam diskontinuiteta često se rabi i pojam razlikovnosti. Ovaj kriterij se fokusira na Isusove riječi i djela koja se ne mogu povezati s vremenom ili ne mogu biti izvedeni iz judaizma Isusova vremena ili iz razdoblja rane Crkve nakon njega, iz jednostavnog razloga jer su ti govori i djela drugačiji pa stoga strše izvan 'normalnog' Isusovog konteksta. Primjerice, u tu kategoriju razlikovnosti u odnosu na judaizam Isusova doba i ranu Crkvu možemo ubrojiti Isusovu zabranu svih oblika prisege (Mt 5,34, 37) kao i Isusovo odbacivanje dobrovoljnog posta (Mk 2,18-22) ili njegovu zabranu razvoda (Mk 10,2-12). Ti se primjeri ne mogu naći u židovskim tekstovima kao ni u ranim kršćanskim spisima.³³ Isusov govor da mrtvi trebaju pokapati mrtve iz *Quelle* 9,60, Lk 9,60, Mt 8,22, bio je i više nego različit od svega što su njegovi slušači čuli u odnosu na židovsku kulturu, koja iskazuje golemu brigu prema mrtvima, te je kao takav bio u diskontinuitetu s judaizmom i Crkvom svojega vremena. Nema naznake da su rani Isusovi sljedbenici oponašali Isusa u tom smislu. Učenici su, dapače, također bili zaokupljeni prikladnim ponašanjem u odnosu na mrtve. Isus se nije bespogovorno držao Zakona, nego je gledao na duh Zakona i u skladu s njim se ponašao i djelovao. U nekim stvarima, poput rituala pranja i štovanja subote, Isus donosi promjene. Dakako, treba istaknuti da i Isusovo učenje o kraljevstvu stoji u stanovitom diskontinuitetu sa židovskim poimanjem Božjeg kraljevstva.

Nedostatak ovog kriterija je u tome što se temelji na onome što je specifično i jedinstveno u svezi s Isusom, a ne na onome što je karakteristično za Isusa. Kriterij također pretpostavlja

³¹ J. F. McGraf, *Historical Study of Jesus of Nazareth – An Introduction*, nav. djelo. To je isto kod J. P. Meiera, *A Marginal Jew – Rethinking the Historical Jesus*, New York, 1991., str. 170.

³² J. P. Meier, nav. dj., str. 170.

³³ J. F. McGraf J. F., *Historical Study of Jesus of Nazareth – An Introduction*, <http://blue.butler.edu/~jfmcgraf/jesus/intro.htm>, 19. 1. 2006.

da mi znamo dovoljno o judaizmu Isusova vremena i o ranom kršćanskom svijetu da bismo mogli donijeti ispravne odluke.³⁴ Korisnost ovog kriterija u tome je što nam može dati srž događaja i govora za koje je moguće da budu uključeni u povijesnu potragu. Ako ih rana Crkva nije slijedila, ako joj je bilo neugodno s njima ako ti govori nisu došli iz judaizma, tada se može zaključiti da je Isus jedini preostali izvor. Kako god bilo, ako se pozornost usmjeri samo na ovaj kriterij, naći ćemo se u kušnji da 'izumimo' Krista lišenog vlastitog socio-kulturnog konteksta.³⁵

2.1.3. Kriterij višestrukog ponavljanja, ukazivanja ili svjedočenja

Ovaj kriterij se usredotočuje na Isusove izreke i djela koji se pojavljuju u nekoliko neovisnih literarnih izvora (Mk, Q, P, Iv) ili u nekoliko literarnih formi (prisnodoba, priča o čudesima, proroštvo, aforizam). Isusovo oprostjenje grješnicima u Mk 2,15-17; *Quelle* = Mt 11,18-19, L=Lk 15,1-2; M=Mt 21,28-32.³⁶ Isusov govor o razvodu pojavljuje se u Mk 10:11-12, 1 Kor 7,10-11 i Q 16,18. Isus je, primjerice, govorio o Božjem kraljevstvu (ili kraljevstvu nebeskom) i to se nalazi u Mk, Q, Mt, Lk, Iv. Tema "djeca i kraljevstvo" višestruko se pojavljuju u Mk 10,13-16, Mt 18,3, Evanđelju po Tomi 22 i u Ivanovu evanđelju 3,3,5. Prisnodoba o gorušičinu zrnu pojavljuje se u Q 13,18-19, Ev. po Tomi 20 i Mk 4,30-32. Teme poput kraljevstva Božjega nalazimo u različitim neovisnim izvorima i u različitim formama, poput blaženstava (Q 6,20, Ev po Tomi 54), aforizama (Q 7,28, Mt 18,3), usporedaba (Mk 4,30, Mt 13,44, 47), molitava (Q 11,2), proročkih govora (Mk 9,1; Q 13,28-29) i drugo.³⁷ Taj zajednički krug svjedočenja kroz različite izvore dolazi iz prve kršćanske generacije i teško nam je ustvrditi da taj materijal proizlazi samo iz crkvene literarne konstrukcije. Osim tog primjera, možemo spomenuti i Isusov govor ustanovljenja euharistije na Posljednjoj večeri, njegov govor o zabrani razvoda,

³⁴ B. N. Fisk, *Criteria of Authenticity*, <http://www.westmont.edu/~fisk/Articles/CriteriaOfAuthenticity.htm>, 27. 1. 2006.

³⁵ J. F. McGraf, *Historical Study of Jesus of Nazareth – An Introduction*, <http://blue.butler.edu/~jfmgraf/jesus/intro.htm>, 19. 1. 2006.

³⁶ J. S. Kloppenborg, *Criteria*, <http://www.chass.utoronto.ca/~kloppen/criteria.htm>, 27. 1. 2006.

³⁷ *Isto*, 27. 1. 2006.

govor o razorenju jeruzalemskog Hrama te Isusovo proročko čišćenje Hrama, što nalazimo u dva ili tri neovisna izvora.³⁸

Kritika ovog kriterija sastoji se u tome da je moguće da su neki govori stvoreni od rane zajednice ili od određenih dijelova proročkog diskursa koji su se jako dobro uklopili u potrebe Crkve pa su zbog toga pripisani Isusu. S druge strane, ako se priča ili neki događaj nalaze samo u jednom izvoru, to ne znači da se nisu ni dogodili i da ih Isus nije izrekao (npr. prisposoba o dobrom Samarijancu nalazi se samo u Luki).³⁹ Ni ovaj kriterij se ne može koristiti izolirano od drugih kriterija, jer je spajanje različitih kriterija ponajbolji pokazatelj povijesnosti.

2.1.4. Kriterij dosljednosti, koherencije ili podudaranja

Kriterij podudaranja upotrebljava se tek nakon dobivenog određenog zbroja povijesnog materijala iz prijašnjih kriterija. Ovaj kriterij sadrži neke druge Isusove govore i djela koji se podudaraju s prethodno ustanovljenim 'osnovnim podacima' proisteklih iz korištenja prva tri kriterija. Primjer za ovaj kriterij možemo naći u Isusovom konfrontiranju sa židovskom interpretacijom tradicije koja se odnosi na štovanje subote samo zbog subote. Taj primjer se podudara s 'incidentom' u kojem se Isus obračunavao s vjerskom elitom u Hramu (Mk 11,12-19). Ovaj kriterij se koristi jedino kad se drugi materijali lako identificiraju i podudaraju s drugim govorima i djelima, koji su već prije određeni kao autentični. Osim toga, u Lk 18,10-14 nalazimo priču o farizeju i cariniku koja u sebi sadrži elemente karikature i preokreta, jer se nije smatralo da su farizeji baš toliko licemjerni, a carinici da su toliko ponizni.⁴⁰ Moramo se prisjetiti da semitska misao uživa u paradoksalnim izjavama, koje u sebi sadrže suprotnost. Stoga ovaj kriterij u tom pogledu ima stanovite nedostatke. Osim toga, rani kršćani su mogli stvoriti govore koji se podudaraju s govorima koji dolaze od Isusa, tj. ti govori su mogli biti istovjetni ili slični. Ukratko, kriterij koherencije ima određenih prednosti, no na umu moramo imati da ovaj kriterij

³⁸ J. P. Meier, *nav. dj.*, str. 174-175.

³⁹ J. F. McGraf, *Historical Study of Jesus of Nazareth – An Introduction* <http://blue.butler.edu/~jfmgraf/jesus/intro.htm>, 19. 1. 2006.

⁴⁰ J. S. Kloppen, *Criteria* <http://www.chass.utoronto.ca/~kloppen/criteria.htm>, 27. 1. 2006.

ostaje dvojbena pri isključivanju nekog materijala kao neautentičnog; stoga se ovaj kriterij mora pomno razmotriti.⁴¹

2.1.5. Kriterij odbacivanja

Kriterij Isusove smrti, odnosno odbacivanje njega i njegove poruke ne razlikuje se od prva četiri kriterija. Ovaj kriterij stavlja naglasak na to koje Isusove riječi i djela mogu objasniti njegovo suđenje i raspeće. Ovaj kriterij usmjeruje našu pozornost prema povijesnim činjenicama koje opisuju Isusov susret s nasilnim, teškim i mukotrpnim krajem. Kriterij zahtijeva da nađemo povijesne Isusove riječi i djela koja mogu objasniti njegovu muku i smrt. Po ovome kriteriju, Isusove riječi i djela koja ne bi utjecala na ljude, posebno moćnike i političku vjersku elitu, nije povijesni Isus koji je bio razapet pod Poncijem Pilatom. Prema ovom kriteriju, Isus je taj koji je provocirao i uznemiravao ljude, i to ga je stajalo života. Nedostatak ovog kriterija je u tome što ne gleda na Isusova djela i govore u kojima je tješio i umirivao ljude. Ako se gleda na Isusa samo kao na revolucionara, tada smo u 'kušnji' da Isusa krivo razumijemo i da primjenom ovog kriterija napravimo velike propuste.⁴²

2.2. Drugotni ili sekundarni kriteriji

2.2.1. Kriterij slijeda svega onoga što je aramejsko

Ovaj kriterij stavlja naglasak na to da se kod istraživanja grčke verzije Isusovih riječi slijedi aramejski rječnik, aramejska gramatika, sintaksa, ritam i rima. Ako se pronađe nešto što ima veze s aramejskim u tim inačicama, tada je to znak autentičnosti. Primjerice, korištenje aramejskih riječi poput *amen*, *abba*, *bar*, *talitha cumi*, *eloi eloi lama sabachthani* u evanđeljima upućuje na autentičnost.⁴³ Ovaj kriterij ima ozbiljan problem jer je velik broj ranih kršćana bio palestinsko-židovskog podrijetla, i njihov je materinski jezik bio aramejski, koji je i sam Isus govorio, pa je stoga i očekivano da su ti 'aramejski' kršćani mogli stvoriti

⁴¹ J. P. Meier, *nav. dj.*, str. 176-177.

⁴² J. P. Meier, *nav. dj.*, str. 177.

⁴³ J. F. McGraf, *Historical Study of Jesus of Nazareth – An Introduction* <http://blue.butler.edu/~jfmgraf/jesus/intro.htm>, 19. 1. 2006.

nekakva učenja.⁴⁴ Neki bibličari pokušavaju 'nasilno' otkriti aramejski jezik kod pojedinačnih grčkih govora u četiri evanđelja. No takvo otkrivanje ima golemi broj nedostataka, koji ovaj kriterij čine poprilično 'ranjivim'. Dakako, vrlo je teško znati je li nešto što je bilo rečeno na grčkom ili aramejskom jeziku bilo moguće prevesti s vrlo velikom vještinom da se uopće ne može prepoznati kao prijevod. Problem je i u tome što se u ranoj Crkvi govorilo od samog početka i aramejskim i grčkim jezikom.⁴⁵ Ovaj kriterij bolje je razmatrati u njegovom negativnom smislu, recimo, da se gleda na govore i priče koji ne podrazumijevaju ili ne sadrže ništa što je vezano uz aramejsku kulturu i to se onda ne pripisuje Isusu kao autoru tih priča i govora.⁴⁶

2.2.2. Kriterij palestinskoga okruženja

Kriterij palestinskoga okruženja sličan je prethodnom kriteriju i on traži da Isusov govor i djela odražavaju konkretne običaje, vjerovanja, trgovačku i agrikulturalnu praksu, socijalne i političke uvjete u Palestini 1. stoljeća. Tek ako postoje opisi i konstrukcije palestinskoga socio-kulturnog konteksta, onda Isusov govor i djela imaju mogućnost da budu autentični. Osim toga, svi uvjeti koji ukazuju na to da govori i djela postoje jedino izvan Palestine ili su se pojavili nakon Isusove smrti, smatraju se neautentičnima. Nedostatak ovog kriterija sastoji se u tome što se Palestina 33. godine u govorima kršćanskih Židova teško razlikuje od Palestine koja se nalazi u Isusovim govorima iz 29. godine.⁴⁷ Kao što je slučaj s prethodnim kriterijem, tako je i s ovim. Kriterij palestinskoga okruženja treba razmatrati u njegovom negativnom smislu i da se govori, događaji i priče koje u sebi ne sadrže ništa od palestinskoga okruženja ne pripisuju Isusu.⁴⁸

2.2.3. Kriterij izrazite naracije

U pričama i događajima koje nalazimo u evanđeljima, po ovom kriteriju, trebaju postojati životni i konkretni detalji jer su detalji znak da su za takve događaje i priče postojali izvještaji svjedoka.

⁴⁴ Isto, 19. 1. 2006.

⁴⁵ J. P. Meier, *nav. dj.*, str. 178-180.

⁴⁶ J. S. Kloppen, *nav. dj.*, 27. 1. 2006.

⁴⁷ J. P. Meier, *nav. dj.*, str. 180.

⁴⁸ J. S. Kloppen, *nav. dj.*, 27. 1. 2006.

Primjer toga nalazimo u Mk 14,51-52, gdje je opisana naga osoba kako bježi nakon što je Isus uhićen.⁴⁹ Dakle, ako u događajima i pričama koji su zapisani u evanđeljima nalazimo puno takvih pojedinosti, onda se ti događaji i priče smatraju autentičnima. Kod ovog kriterija vješti autori mogu stvoriti izrazitost i konkretnost detalja čak i ako izvješće nije povijesno. Životnost i konkretni detalji sami po sebi nisu dokaz za povijesnost jer ako bi to bilo tako, onda bi se i knjige koje nisu povijesne po toj logici mogle deklarirati kao povijesne knjige.⁵⁰

2.2.4. Kriterij tendencije razvoja sinoptičke tradicije

Kod ovog kriterija postoji nakana da se formuliraju zakoni za razvoj sinoptičke tradicije i da se ti zakoni primijene na stariju predaju. Tu bi se onda prišlo dodavanjima ispravnih imena nekim pripovijestima, da se primjerice okrene neizravan govor u izravan govor te da se eliminiraju aramejske riječi i slično. Kako su se govori i priče prenosili tradicijom, postoji vjerojatna namjera da su se detalji kod prenošenja činili sve konkretnijima. Te promjene su analizirane kod sinoptičkih evanđelja. Dakako da nitko ne može ustanoviti pravila kako da se vrše te promjene i dopune. Čak i ako se otkriju pravila koja se mogu primijeniti na pred-Markovu usmenu tradiciju to pravilo ne će u potpunosti biti jasno i primjenjivo na evanđeoske tekstove u cijelosti. Nekorištenje kriterija na osnovi "tendencija" jest razaznati redakcijsku namjeru svakog evanđelista i odbaciti iz promišljanja one riječi i priče koje su pune karakterističnih riječi koje bi onda bile autentične.⁵¹

2.2.5. Kriterij povijesne pretpostavke

Ovaj kriterij dovodi u pitanje "teret dokaza". Na jednoj strani postoji kritika koja niječe povijesnost, a na drugoj strani je kritika koja je potvrđuje. Stoga se ovaj kriterij usmjeruje na otkriće "pravih dokaza". Teret dokaza počiva na tvrdnji autentičnosti: ako osoba tvrdi da govori i priče dolaze od Isusa, tada taj dokaz jest na osobi koja donosi tu tvrdnju. Također, teret dokaza može počivati na tvrdnji neautentičnosti, kada se tvrdi da govori i priče ne dolaze od

⁴⁹ J. F. McGraf, *nav. dj.*, 19. 1. 2006.

⁵⁰ J. P. Meier, *nav. dj.*, str. 180-181.

⁵¹ J. P. Meier, *nav. dj.*, str. 182.

Isusa. Osim toga, teret dokaza ne mora počivati ni na jednoj od ove dvije tvrdnje, budući da sve ovisi o materijalima koji se koriste.⁵² Najveći nedostatak ovog sekundarnog kriterija jest u tome da teret dokaza jednostavno jest na svakome onome tko pokušava nešto dokazati.⁵³ I stavom 'ako se za nešto ne može dokazati da postoji, to ne znači da ono ne postoji', može se svašta tvrditi.

3. TEMATIZIRANJE POVIJESNIH POTRAGA U KRISTOLOŠKIM REFLEKSIJAMA W. KASPERA, E. SCHILLEBEECKXA, J. MOLTMANNA I W. PANNENBERGA

Potraga za povijesnim Isusom odigrala je i golemu ulogu u samoj suvremenoj teologiji. W. Kasper je, primjerice, istaknuo da je Isus Krist kao povijesna osoba iznimno važan za cjelokupno čovječanstvo i za sadašnje kršćanstvo. Izvori koji govore o Isusu iz Nazareta su kanonske knjige Novog zavjeta, a nekanonski izvori se u ovoj tematici uopće ne bi trebali spominjati. Sama vjera u Krista kako je Crkva naviješta, živi, vjeruje, prakticira, jest prvotno polazište za kristologiju. A to što Crkva čini ima svoje uporište u Isusovoj povijesti. Život, riječi i djela Isusova, njegov križ i uskrsnuće temelji su kristologije i daju joj pravi sadržaj.⁵⁴ Ali kada govorimo o unutrašnjem otajstvu odnosa s Isusom, povijest tu ne može pomoći niti odmoći. Za unutrašnje otajstvo potrebna je vjera. Vjera i povijest su u tom pogledu povezane. Kristologija ima svoje korijene u povijesti jer kristologija govori o povijesnoj osobi Isusa Krista. Dakako, ono što kristologija otkriva, to biva transformirano kroz vjeru. Preko te transformacije može se onda govoriti što je otajstveno u Kristu, a što nije.

E. Schillebeeckx slično tvrdi da je kristologija ukorijenjena u povijesti, ali ona ne oponaša povijesnog Isusa. Za kršćane postoji Isus povijesti, koji je zapravo Krist vjere. Kristologija ima svoje uporište u povijesti i bez nje nikako nije moguća.⁵⁵ E. Schillebeeckx iskazuje zahvalnost istraživačima povijesnog Isusa koji su razbili prijašnje autoritativne crkvene interpretacije.

⁵² J. F. McGraf., *nav. dj.*, 19. 1. 2006.

⁵³ J. P. Meier, *nav. dj.*, str. 183.

⁵⁴ W. Kasper, *Isus Krist*, Split, 1995., str. 27.

⁵⁵ E. Schillebeeckx, *Church The Human Story of God*, New York, 1989., str. 103.

Ali po njegovu mišljenju, povijesni pristup nas ne može dovesti prema Kristu vjere. Određena razlika postoji između povijesnog Isusa i Krista vjere u samom novozavjetnom tekstu, ali taj isti novozavjetni tekst potvrđuje jedan identitet između Isusa povijesti i Krista vjere. Za kršćane, novozavjetni spisi o Isusu Kristu tumače kršćansku vjeru u Isusa iz Nazareta, ali nakon Isusove smrti on je odsutan iz naše povijesti. Iz tog razloga jedino možemo doći do njega kroz novozavjetni tekst koji u sebi sadrži vjeru rane Crkve. Isus živi u Crkvi tijekom povijesti kroz dar i vodstvo Duha Svetoga. E. Schillebeeckx ističe da kršćani ne mogu govoriti smisleno o Bogu bez kristologije, a o kristologiji se ne može govoriti smisleno bez pneumatologije. U taj govor dakako, treba biti uključena živa kršćanska zajednica, čime se bavi ekleziologija.⁵⁶ Možemo stoga reći da su kristologija, pneumatologija i ekleziologija usko povezane i međusobno ovisne teološke discipline, poglavito kada se osvrću na tematiku povijesnog Isusa. Osim W. Kaspera, E. Schillebeeckx je možda ponajbolje pokazao mnogostrukost i kompleksnost odnosa povijesnog Isusa i Krista vjere u teološkoj refleksiji. E. Schillebeeckx je taj odnos ne samo originalno tematizirao nego ga je na konstruktivan način propozicionirao unutar referentnog polja teologije, ne samo kristologije nego i pneumatologije i ekleziologije. Relevantnost njegova teološkog diskursa i danas je vjerodostojna. Na originalnost Schillebeeckxova teološkog tematiziranja kada je u pitanju ova tema vrlo lako se može nadovezati i teološka refleksija J. Moltmanna.

J. Moltmann u svojoj najčitanijoj knjizi, *Raspeti Bog*, govori da se temelj kristologije nalazi u povijesno-egzegetskom zanimanju za Isusa i njegovu povijest. I za njega su glavna pitanja kristologije kako je Isus koji je naviještao postao Krist koji je naviještan i s kojim pravom zajednica naviješta Isusa kao Krista nakon njegove smrti?⁵⁷ Povijesno istraživanje Isusova života pripada kristologiji. Povijesni Isus i Krist vjere, raspeti i uskrsli Bog eshatološka su tajna. Ali u konačnici za J. Moltmanna je križ taj koji dovodi u pitanje svaku crkvenu kristologiju, križ je taj koji je najveći problem kristologije, a ne povijesna kritika, jer bez križa nema kristologije. Ako bismo gledali na Isusa samo kao na povijesnu osobu, tada bi on već bio odavno zaboravljen, ali iz razloga što se na njega gleda i vjeruje u eshatološkom smislu, On je bio i još uvijek je

⁵⁶ E. Schillebeeckx, *nav. dj.*, str. 107-110.

⁵⁷ J. Moltmann, *Raspeti Bog – Kristov križ kao temelj i kritika kršćanske teologije*, Rijeka, 2005., str. 130.

naviještan. J. Moltmann govori da ako želimo razumjeti Isusa u njegovoj istini prema spisima Novoga zavjeta, tada se Isusova povijest mora čitati dvojako, sprijeda i otraga, i to dvoje treba dovesti u odnos, bitno povijesni i spoznajno-eshatološki, i doći do rezultata.⁵⁸ Iz toga slijedi da se povijesni Isus može razumjeti samo u njegovoj vezanosti u odnosu na budućnost, s čime je sadašnja vjera odgovorno povezana. Ovdje bismo, premda nam to prostor ne dopušta, trebali spomenuti još jednog evangeličkog teologa, W. Pannenberg, koji se vrlo kreativno bavio naznačenom temom.

Polazna točka Pannenbergove kristologije jest povijesni Isus. Svaki kršćanin ulazi u povijest vjerom u Krista, koja je i povijest tumačenja Isusove osobe. Današnji kršćani stavljaju se u tu povijest predaje i na taj način se ta predaja dovodi u odnos s današnjicom, i tako povijest postaje i dio sadašnjeg iskustva. To je razvidno u činjenici da Sin Božji za kršćane predstavlja vrhunaravnu osobu iz božanskog svijeta, ali da je istodobno ta osoba pristupačna u kontekstu tumačenja Isusove ljudske stvarnosti, tj. povijesti.⁵⁹ On ističe da se u kanonskim novozavjetnim tekstovima može naći kako se oblikovalo kršćansko poimanje o Isusu kao Božjem Sinu; to se može razumjeti kroz povijest tumačenja Isusove osobe i njegove osobne povijesti. Za W. Pannenberg je važnija povijesnost Isusa iz Nazareta od tumačenja koja iz nje proizlaze.

4. ZAKLJUČAK

Kao što je navedeno na početku rada, s prosvjetiteljstvom se pojavljuje potreba za 'ispravnim' razumijevanjem Biblije. Stoga se preko 'objektivnosti' tj. 'povijesnosti' i pristupilo otkrivanju stvarne Isusove originalne poruke i njegovog stvarnog života. Povijesne potrage trebale su pomoći u otkrivanju povijesne činjenice i pritom su se odmakle od tradicionalnoga crkvenog tumačenja. Preko tri velike potrage dobili smo nekoliko novih teorija i objašnjenja kako doći do povijesnog Isusa. No čini se da se u prevelikoj revnosti da se dođe do konkretne osobe svaka teorija pokazala kao protuakcija onoj prethodnoj. Za razdoblje prije prosvjetiteljstva Isus povijesti se jednostavno podrazumijevao i prihvaćao vjerom čije je jamstvo

⁵⁸ J. Moltmann, *nav. dj.*, str. 181.

⁵⁹ W. Pannenberg, *Apostolsko vjerovanje pred pitanjima današnjice*, Zagreb, 2005., str. 61-65.

bilo u instituciji Crkve. S prvom potragom dolaze i stavovi poput onih da evanđelja ne prikazuju povijesnoga Isusa i da se Isus povijesti posve razlikuje od Krista vjere. U interimnom razdoblju poruka zajednice biva razumljiva i prihvatljiva jedino ako ima svoje uporište u povijesnom Isusu. Druga potraga nam donosi zaključke da postoji kontinuitet između Isusa povijesti i Krista vjere. IS žarište svojega istraživanja stavlja više na teologiju nego na povijest, ali po načinu njihova glasovanja ostaje nam vrlo malo onoga što je povijesno autentično glede osobe Isusa Krista.

Baš zato je važno odrediti kriterije koji nam mogu pomoći pri ocjenjivanju autentičnosti Isusovih govora, što nas onda posredno dovodi do povijesne osobe Isusa Krista. Zato smo predstavili primarne i sekundarne kriterije, onako kako ih donosi ugledni suvremeni novozavjetničar J. P. Meier. Spominjući teologe poput W. Kaspera, E. Schillebeeckxa, J. Moltmanna, W. Pannenberg pokaže se i potvrđuje da povijesne potrage imaju svoju neprijepornu kristološku važnost unutar suvremenih teoloških gibanja.

Stoga zaključujemo da se povijesni Isus i Krist vjere ne mogu odvojiti. I upravo kroz takvu kristološku referencu naglašava se da se na temelju povijesno-kritičke metode i danas može prepoznati Isusa povijesti koji je Krist vjere. Potraga za povijesnim Isusom naglašava činjenicu da postoji određeni sadržaj kršćanske vjere, sadržaj koji je povezan s određenim osobama i činjenicama nastalima u ljudskoj povijesti. Iako potraga ne može nadopuniti ili stvoriti osnovni sadržaj vjere, ona ipak može pomoći teologiji na način da kritički preispituje dubinu i sadržaj. Osim toga, potraga za povijesnim Isusom tvrdi da je uskrsnuli Isus ista osoba koja je živjela i umrla kao Židov u 1. stoljeću u Palestini. Isus je osoba koja je istinski čovjek, sa svim ograničenjima koja čovječnost nosi sa sobom. Dakako da potraga za povijesnim Isusom ima među ostalim i namjeru da naglasi one pomalo neugodne i kompromitirajuće aspekte Isusova života, koji su povezani primjerice s njegovim druženjem sa socijalno marginaliziranima u Palestini, ili njegovom proročkom kritikom upućenom vjerskim i političkim elitama njegova doba. S takvim i sličnim Isusovim govorima i djelovanjima možemo jednostavno zaključiti da Isus cijelu strukturu društva dovodi u pitanje, uključujući i teološke konstrukcije svojega vremena.

Stoga otvorena pitanja o povijesnom Isusu ostaju neprekinutim povodom za teološko-biblijsko promišljanje. Takva promišljanja nas pozivaju da potragu nastavimo i dalje, tražeći pritom nove metode, kategorije, izvore, kriterije. No ovdje nikako ne smijemo

zaboraviti da smo odvojeni od Isusova života na zemlji velikom kulturnom, vremenskom, geografskom i inom razlikom. Imamo naslijeđe onoga što su veliki umovi prije nas istraživali o Isusu. I zato moramo biti ponizni i shvatiti da naša potraga ne počinje i ne završava s nama. Stoga prethodne potrage moramo iščitavati zato što nas povijest samog problema koji istražujemo može poučiti o pozitivnim postignućima, ali i o pogrješkama. Dakako, ne smijemo se odmaknuti od toga da tražimo, promišljamo, čitamo, pitamo. Ali u tome svemu trebamo biti svjesni svoje ograničenosti, da ne možemo imati konačnu, definitivnu sliku Isusa; jer kao što je prije rečeno, taj Isus jest takav da ga ne možemo u potpunosti spoznati. On je samozatajan, ali uvijek prisutan. I stoga nas izaziva da ga svakodnevno upoznajemo. Na kraju bih završila mišlju N. T. Wrighta iz njegova članka "Nepopravljivi Isus" iz kršćanskog časopisa *Christianity Today*:

"Mnogi će odbaciti cijelu tu stvar s povijesnim Isusom kao gubljenje vremena. Imamo Bibliju i to je dovoljno za nas. No ako ne možemo reći nešto javno o Isusu kakav on zaista jest, pretvaramo kršćanstvo u privatni klub."

CRITERIA FOR AUTHENTICITY IN SEARCH OF HISTORICAL JESUS

Summary

The work presents the criteria that are important in the investigation of historical Jesus. Presenting the methodology that can help in historical research, the author specifies the so-called primary and secondary criteria for the research authenticity, as well as their advantages and disadvantages. The expected results are correlated to contemporary Christological developments within which the author refers to the authors such as W. Kasper, E. Schillebeeckx, J. Moltmann, W. Pannenberg. But, before the criteria and their relation to Christology are discussed, the article presents a survey of past researches, without extensive and detailed description of the same.

Key words: criteria, historical research, historical Jesus, Christ of faith, Christology.